

Opis zdania pojedynczego – ćwiczenia

Materiał składa się z sekcji: „Opis zdania pojedynczego”, „Zadaniowo”.

Materiał zawiera 3 ilustracje (fotografie, obrazy, rysunki), 9 ćwiczeń, w tym 5 interaktywnych.

Opis zdania pojedynczego – ćwiczenia

Źródło: Pixabay, fotografia barwna, domena publiczna.

Nauka, która zajmuje się budową i układem zdania oraz funkcją wyrazu w zdaniu to składnia. Od pozostałych działów gramatyki różni się tym, że scala wszystkie informacje o wyrazach, ich odmianie, formach gramatycznych i sposobach łączenia ich w większe całości zwane wypowiedziami. Wielbiciele nauk ścisłych często powtarzają, że 'matematyka jest królową wszystkich nauk'. Językoznawcy żartobliwie dodają, że 'królową gramatyki jest składnia'.

Już wiesz

Przypomnij sobie najważniejsze wiadomości o częściach zdania. Następnie wypisz ich rodzaje oraz określ, jakie funkcje składniowe pełnią w wypowiedzeniach (np. okolicznik).

Opis zdania pojedynczego

Zanim przejdziesz do ćwiczeń podsumowujących wiadomości o składni, warto przypomnieć sobie, jak przeprowadzić analizę zdania pojedynczego. Zaczynij od zapoznania się ze skróconą instrukcją zamieszczoną poniżej.

1. W pierwszej kolejności znajdź podmiot i orzeczenie.
2. Następnie wyodrębni wyrazy, które wchodzą w skład grupy podmiotu oraz grupy orzeczenia.
3. Ustal relacje między poszczególnymi częściami zdania i narysuj wykres pomocniczy.
4. Nazwij części zdania i części mowy.
5. Na koniec wypisz i nazwij związki składniowe.

Przeczytaj uważnie, w jaki sposób można – krok po kroku – zastosować powyższe wskazówki w praktyce. Za przedmiot analizy posłuży zamieszczone poniżej zdanie.

Turyści z rejonów nadmorskich chętnie wyjeżdżają latem w góry.

1. Znajdź orzeczenie. Wiesz już, że jest najważniejszą i niezbędną częścią zdania. Odpowiada na pytania: co robi?, co się z nim dzieje?, w jakim jest stanie?. Zwróć uwagę, czy jest to orzeczenie czasownikowe (osobowa forma czasownika, np. idzie lub nieosobowa, np. warto) czy imienne (łącznik i orzecznik, np. stał się idolem). Następnie zadaj pytanie o podmiot (kto? co?) i określ, kogo dotyczy czynność lub stan wskazane przez orzeczenie. Pamiętaj jednak, że te dwie części zdania nie zawsze łączą się ze sobą w tak oczywisty sposób.

Na przykład, aby zbudować wypowiedź według schematu 'ktoś – czyta – coś', potrzebny jest czasownik *czytać* (np. Mama czyta książkę). Aby powstało zdanie:

'komuś – brakuje – czegoś' (np. Pracownikom brakuje czasu), użyjemy czasownika *brakować*. Na czym polega różnica? W pierwszym zdaniu czasownik *czytać* łączy się z podmiotem gramatycznym (rzeczownik *mama* w mianowniku). Zdanie z orzeczeniem *brakować* zawiera jedynie podmiot logiczny (rzeczownik w dopełniaczu). Jeśli zaś w funkcji orzeczenia pojawi się czasownik typu *grzmi*, *błyska się* – będzie to zdanie bezpodmiotowe. Wypowiedzeniami bezpodmiotowymi będą również zdania z nieosobowymi formami czasownika, np. Wczoraj przydzielono role, Często tak się mówi.

W zdaniu o turystach orzeczeniem jest czasownik **wyjeżdżają**. Można do niego dopisać wyrazy, które oddają schemat myślowy 'ktoś – wyjeżdża – dokądś/gdzieś':

turyści – wyjeżdżają. Podmiotem zatem będzie rzeczownik **turyści**.

2. Odszukaj wyrazy, które uzupełniają informacje o orzeczeniu (określają je) oraz o podmiocie (określają go). W ten sposób dokonasz podziału na dwie grupy: podmiotu i orzeczenia.

Zdanie

Turyści z rejonów nadmorskich / chętnie **wyjeżdżają** latem w góry.

Podmiot

Orzeczenie

Grupa podmiotu

Grupa orzeczenia

Turyści z rejonów nadmorskich

chętnie wyjeżdżają latem w góry.

Zdanie

Źródło: a. nn., licencja: CC BY 3.0.

W każdej grupie poszukaj wyrazów, które tworzą poszczególne części zdania. Pamiętaj, że przyimki są niesamodzielne znaczeniowo, dopóki nie połączą się z rzeczownikiem, przymiotnikiem, zaimkiem lub liczebnikiem. Zwróć zatem uwagę, czy w zdaniu nie występują wyrażenia przyimkowe, np. w omawianym przykładzie jest jedno – *w góry*.

(Turyści) (z rejonów) (nadmorskich).....(chętnie) (wyjeżdżają) (latem) (w góry).

3. Ustal relacje składniowe w każdej z grup. Pamiętaj, że wyraz podrzędny (określający) podporządkowuje się gramatycznie lub znaczeniowo wyrazowi nadrzędnemu (określanemu). Ponadto uzupełnia jego znaczenie i wnosi dodatkowe informacje, np. o cechach lub okolicznościach. Dla ułatwienia warto zapisywać pytania o wzajemne relacje i przedstawić je graficznie za pomocą strzałek. Grot strzałki powinien wskazywać wyraz nadrzędny.

turyści (skąd?) ← **z rejonów**

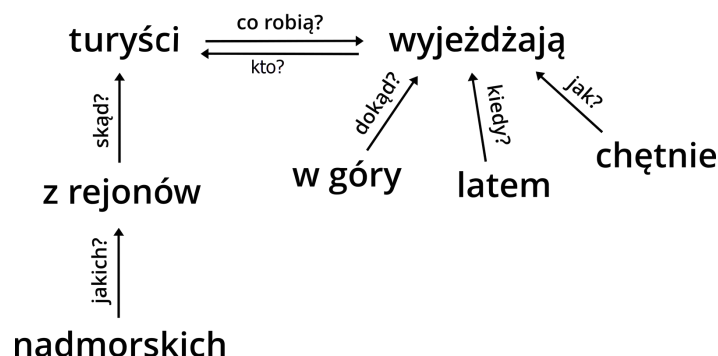
wyjeżdżają (dokąd?) ← **w góry**

z rejonów (jakich?) ← **nadmorskich**

wyjeżdżają (kiedy?) ← **latem**

wyjeżdżają (jak?) ← **chętnie**

Kolejny krok, to przygotowanie wykresu. Jego najwyższy poziom zarezerwowany jest zawsze dla podmiotu i orzeczenia (niekiedy samego orzeczenia), pomiędzy nimi umieszcza się dwie strzałki.

Wykres

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 4.0.

4. Nazwij części zdania. Możesz również wskazać, jakie części mowy je wyrażają i określić ich formy gramatyczne. Elementy omawianego zdania o turystach można by opisać następująco:

- **turyści** – PODMIOT GRAMATYCZNY (kto?) wyrażony rzeczownikiem w mianowniku liczby mnogiej,
- **wyjeżdżają** – ORZECZENIE CZASOWNIKOWE (co robią?) wyrażone czasownikiem w 3. osobie liczby mnogiej,
- **z rejonów** – PRZYDAWKA (skąd?) wyrażenie przyimkowe, określa orzeczenie,
- **nadmorskich** – PRZYDAWKA (jakich?) wyrażona przymiotnikiem, określa rzeczownik (rejon),
- **w góry** – OKOLICZNIK MIEJSCA (dokąd?) wyrażenie przyimkowe, określa orzeczenie,
- **latem** – OKOLICZNIK CZASU (kiedy?) wyrażony rzeczownikiem, określa orzeczenie,
- **chętnie** – OKOLICZNIK SPOSOBU (jak?) wyrażony przysłówkiem, określa orzeczenie.

5. Nazwij związki składniowe, które zostały przedstawione na wykresie. Podmiot i orzeczenie tworzą ze sobą **związek główny**. W rzeczywistości te części zdania wzajemnie się określają pod względem gramatycznym. Orzeczenie jest zależne od podmiotu, przybiera jego formy liczby i rodzaju. Z kolei przypadek, w którym występuje podmiot, zależny jest od orzeczenia. Taki rodzaj relacji określa się związkiem zgody.

Poza związkiem głównym wyróżnia się w zdaniu także **związki poboczne**: zgody, rządu i przynależności. Podczas ich określania, na początek przydadzą się pytania pomocnicze:

- czy wyraz podrzędny się odmienia?
- czy przybiera taką samą formę, jak wyraz nadrzędny (stąd nazwa 'zgoda')?

Warto jednak, w razie wątpliwości, wesprzeć się teorią.

W **związku zgody** wyraz określający dostosowuje formę do wyrazu określanego.

W **związku rządu** wyraz określany wymaga użycia wyrazu określającego w konkretnym przypadku.

Z kolei w **związku przynależności** wyrazy łączą ze sobą tylko znaczenie. Forma wyrazu określającego (wyrażenie przyimkowe lub wyraz nieodmienny) nie jest zależna od wyrazu określanego.

W opisywanym zdaniu zostały już wyznaczone związki składniowe, jednak bez nazywania ich. Czas uzupełnić te informacje.

(kto?) **turyści** (co robią?) ← → **wyjeżdżają** – ZWIĄZEK ZGODY

turyści (skąd?) ← **z rejonów** – ZWIĄZEK PRZYNALEŻNOŚCI

z rejonów (jakich?) ← **nadmorskich** – ZWIĄZEK ZGODY

wyjeżdżają (dokąd?) ← **w góry** – ZWIĄZEK PRZYNALEŻNOŚCI

wyjeżdżają (kiedy?) ← **latem** – ZWIĄZEK PRZYNALEŻNOŚCI

wyjeżdżają (jak?) ← **chętnie** – ZWIĄZEK PRZYNALEŻNOŚCI

Analiza zdania zakończona!

Zadaniowo

Ćwiczenie 1

Określ, jaką częścią mowy i jaką częścią zdania są wyróżnione wyrazy.

Jeśli któryś jest częścią orzeczenia imiennego, wpisz tylko nazwę:

łącznik lub orzecznik. **Wzór:**

Chorzy długo czekali w poczekalni szpitalnej. – przymiotnik, podmiot

Od wczoraj jestem bardzo **szczęśliwy**. – przymiotnik, orzecznik

Wczesnym **rankiem** wyszedłem do szkoły. – ,

Nasza **kamienica** ma już chyba ze sto lat. – ,

Od zawsze czytam dobre **książki**. – ,

Spotkałem koleżankę **mamy**. – ,

Często rankiem myślę **o końcu** dnia. – ,

Jacek to prawdziwy **mistrz**. – ,

Czytanie **ze zrozumieniem** to proste zadanie. – ,

W parku myślałem o tobie. – ,

Czy **długo** na mnie czekasz? – ,

Tu jest bardzo **cicho**. – ,

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Znajdź w zdaniu podmiot i orzeczenie i nazwij ich rodzaje.

Wczorajszy konkurs z informatyki, mimo plotek, został dobrze przyjęty przez uczniów.

Ćwiczenie 3

W przytoczonym zdaniu rozpoznaj części zdania i sposoby ich wyrażania.

Wczorajszy konkurs z informatyki, mimo plotek, został dobrze przyjęty przez uczniów.

podmiot – wyrażony
część orzeczenia imiennego (łącznik) – wyrażona
część orzeczenia imiennego (orzecznik) – wyrażona
przydawka – , z informatyki wyrażona , wyrażeniem
przyimkowym
okolicznik – , wyrażony ,

dopełnienie – wyrażony

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4

Wykonaj wykres zdania i oznacz właściwymi pytaniami.

Wczorajszy konkurs z informatyki, mimo plotek, został dobrze przyjęty przez uczniów.

Ćwiczenie 5

W podanym zdaniu wskaż związki składniowe. Zapisz je według wzoru:
wczorajszy → (który?) konkurs – związek zgody.

Wczorajszy konkurs z informatyki, mimo plotek, został dobrze przyjęty przez uczniów.

Związek zgody

Związek rządu

Związek przynależności

Ćwiczenie 6

Znajdź w podanym zdaniu podmiot i orzeczenie i nazwij ich rodzaje.

Po burzliwych obradach komisji przyznano główną nagrodę dziennikarce z radia lokalnego.

Ćwiczenie 7

W przytoczonym zdaniu rozpoznaj i nazwij części zdania.

Po burzliwych obradach komisji przyznano główną nagrodę dziennikarce z radia lokalnego.

Składnik	Część zdania
Po obradach	okolicznik czasu
komisji	
burzliwych	
przyznano	
nagrodę	
główną	
dziennikarce	
z radia	
lokalnego	

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 8

Wykonaj wykres zdania i oznacz właściwymi pytaniami.

Po burzliwych obradach komisji przyznano główną nagrodę dziennikarce z radia lokalnego.

Ćwiczenie 9

W podanym zdaniu wskaż związki składniowe. Zapisz je według wzoru:

burzliwych → (jakich?) obradach – związek zgody

Po burzliwych obradach komisji przyznano główną nagrodę dziennikarce z radia lokalnego.

Związek zgody

Związek rządu

Związek przynależności